

Bedreigen mollusciciden de stand van de Zanglijster *Turdus philomelos*?

Pierre Maréchal

ENIGE GEDACHTEN BIJ EEN BERICHTENSTROOM

Inleiding

Veel vogelvrienden werden recent via berichten attent gemaakt op de veronderstelling dat de populatie Zanglijsters zou kunnen worden bedreigd als gevolg van de toepassing van mollusciciden (Anonymus 1992, Hustings 1992, Mead 1992). Opvallend is de structuur van referenties achter de berichten. Sovon wijst op de analogie achter de vastgestelde achteruitgang met Groot-Brittannië (Hustings 1992). Daar wordt een mogelijk verband gelegd met het aldaar geconstateerde toegenomen gebruik van slakkendoders (mollusciciden) (Mead 1992). De British Trust for Ornithology wil gaan onderzoeken of dit verband reëel is. Zij wijzen er op dat onder de jongen geen abnormale sterfte plaatsvindt maar vermoedelijk wel onder adulten. Als er een relatie bestaat tussen het toenemend gebruik van mollusciciden en de vastgestelde populatiedaling bij Zanglijsters, dan zou de sterfte aldaar plaatsvinden in de herfst, bij het uitzaaian van graan (Mead 1992).

Het is dus niet zo dat de 'Engelse vogelbeschermers steeds duidelijker aanwijzingen krijgen dat slakkenbestrijdingsmiddelen de boosdoeners zijn' (Anonymus 1992). Daarbij leggen de Britten bovendien ook geen verband met de door Sovon vastgestelde populatie-achteruitgang van de Zanglijster in Nederland. Dit geeft aan dat een bovenregionaal element aan de vastgestelde achteruitgang ten grondslag ligt.

Populatieschommelingen

Zanglijsterpopulaties ondergaan lokaal en regionaal grote schommelingen vooral na strenge winters (onder anderen Sharrock 1976, Rehage 1969, Harrison 1988, Jonkers 1990, Hustings 1992). Een opvallend sterke populatiedaling in de vorige eeuw is bekend uit Duitsland (Rehage 1969). In die tijd bestonden nog geen chemische slakkendoders!

Slakkenbestrijdingsmiddelen

Slakken (naakt- en huisjesslakken) worden bestreden met bestrijdingsmiddelen op basis van mercaptodimethur (zeer giftig tot giftig voor vogels) en metaldehyde (giftig tot zeer giftig voor vogels) (Dortland 1985). Algemeen is bekend dat deze gifsoorten zeer gevaarlijk zijn voor de landslakken zelf. In Nederlandse akkers zijn over het algemeen weinig slakken. De bestrijding betreft een beperkt aantal soorten (Canters et al 1989). Bestrijdingsmiddelen op basis van metaldehyde, bijvoorbeeld, zijn in Nederland reeds lang in gebruik (Nieuwenhuize 1963). Bovendien is er in Nederland geen indicatie dat het gebruik van chemische slakkendoders sterk is toegenomen (Centraal Bureau voor de Statistiek 1989). Door Zanglijsters worden slakken vooral gegeten in droge zomers en in (mid-)winters met vorst (Collinge 1924-1927, Dyrz 1969, Mannaert 1981). Zij worden ook wel aan de jongen gevoerd. Het consumeren van slakken wordt vaak mede bepaald door de voedselsituatie van andere prooien in de omgeving en de weersgesteldheid van het moment.

Slakken en milieu

Op kalkrijke gronden komt een grotere soortenrijkdom en grotere aantallen slakken voor dan op andere grondsoorten. Bovendien zijn de schelpen bij huisjesslakken daar ook dikker van schaal. Van bijvoorbeeld zure heidegronden is van oudsher bekend dat daar weinig soorten

slakken (en in lage aantallen) voorkomen. Aan grenzen van verspreidingsgebieden blijken slakken een grotere gevoeligheid voor de aanwezigheid van kalkgradiënten te bezitten (Kerney & Cameron 1980). In Slowakije wordt het voorkomen van de Zanglijster in verband gebracht met hun consumptie van slakken en tot op zekere hoogte gezien als een indicatie voor het kalkgehalte van de bodem (Turcek 1972).

Van de Bondsrepubliek Duitsland is het bekend dat veel soorten landslakken te maken hebben met snelle populatiedalingen en vaak op het randje van uitsterven verkeren. Veel slakken blijken gevoelig te zijn voor de toegenomen verrijking met voedingsstoffen (eutrofiëring) van het land. Bovendien speelt de toegenomen intensivering van het grondgebruik bij de afname een belangrijke rol (Beutler & Seidl 1986). Nadelige invloeden van sterke eutrofiëring/verzuring op de stand van de Zanglijster is te verwachten (Maréchal 1990). De effecten op de populatie volgen twee richtingen, een via de voedselketen en een via de afname van omgevingsstructuren met daar aan gekoppeld de neergang van de biologische diversiteit. De eutrofiëring van de bodem in West- en Midden-Europa verloopt gedurende de laatste honderd jaar dramatisch (Ellenberg 1989a, 1989b). De Britse onderzoekers constateren in agrarisch land over een periode van twintig jaar een populatie-afname van 172 territoria tot 70 per karteringsoppervlakte-eenheid. In bosgebieden is het verloop van 152 naar 91 territoria (Mead 1992).

Voorjaar

Zanglijsters voeren in de broedperiode aan de jongen ook wel slakken (Collinge 1924-1927, Dyrz 1969). Onder voorbehoud van de omstandigheden in de desbetreffende biotoop is het aandeel van slakken in het voedsel in die periode en in andere tijden van het jaar minder groot dan men doorgaans aanneemt. Mead (1992) wijst erop dat in Groot-Brittannië een ommekeer heeft plaatsgevonden in de teelt van graan. In plaats van in het voorjaar wordt daar steeds meer in het najaar ingezaaid waarbij het gebruik van slakkendoderende middelen sterk is toegenomen (negen maal). De vogels zouden daardoor te maken krijgen met een beperking van het

voedselaanbod en tevens worden vergiftigd. Tegenover deze hypothese staat dat bij ondergetekende geen slachtoffers bekend zijn. Noch van Zanglijsters noch van Sperwers (*Accipiter nisus*) die, onder andere Zanglijsters eten en dus te maken kunnen krijgen met doorvergiftiging.

Verandering van biotoopstructuur

Mead (1992) wijst erop dat de verhouding tussen het voorkomen van de Zanglijster en de Merel (*Turdus merula*) in Groot-Britannië in de afgelopen vijftig jaar sterk is veranderd (Zanglijster/Merel 3:1 in de jaren veertig; momenteel 1:3). Dit wijst sterk op de invloed van geleidelijke wijziging van biotoopstructuren en eutrofiëring, want de Merel is veel minder specialistisch dan de Zanglijster (Schnurre 1921, Dyrzc 1969). Het slakkengif kan dan op populatieniveau slechts een bijkomende factor zijn. In Nederland, en Groot-Britannië, is ook een recente daling van de merelpopulatie vastgesteld (Hagemeyer & Musters 1991, Hustings 1992). Beide soorten, Merel en Zanglijster, exploiteren de zelfde ecologische niche. Als in de verschillende onderzoeken voldoende rekening is gehouden met de van elkaar te onderscheiden merelpopulaties, dan zou bij ons allemaal een alarmbel moeten gaan rinkelen. In dat geval lijkt de afbraak van de kwaliteit van onze omgeving in een versnellingsfase te zijn gekomen.

Mogelijk moeten wij ook rekening houden met een ander gegeven. De (meeste) Britse en de Nederlandse Zanglijsters behoren tot de westelijke populatie (*Turdus ph. clarkei*) en overwinteren voor een belangrijk deel in het zelfde overwint-

■ Pierre Maréchal, postbus 1187, 5602 BD Eindhoven.

LITTERATUUR:

- Anonymus (1992):** Slakkenmiddelen bedreigen de zanglijsterstand. Vogels, november/december 1992: 6.
- Ashmole, M.J. (1962):** The migration of European thrushes: a comparative study based on ringing recoveries. *Ibis* 104 (2): 314-346.
- Beutler, A. & F. Seidl (1986):** Schnecken und Muscheln. In Kaule, G. (Edr.): Arten- und Biotopschutz. Stuttgart.
- Busse, P. (1987):** Evolution of knowledge about migration pattern of European populations of Song Trush (*Turdus philomelos*). *Seevögel* 8 (3): 33-36.
- Canter, K.J., G.R. de Snoo, F.M.W. de Jong & J. van der Linden (1989):** Neveneffecten van bestrijdingsmiddelen op terrestrische evertetraten en aquatische fauna. 2de druk. Leiden.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1989):** Algemene Milieustatistiek 1989. 's-Gravenhage.
- Collinge, W.E. (1924-1927):** The Food of some British Wild Birds. York.
- Dortland, R.J. (Edr.) (1985):** Bestrijdingsmiddelen. Deel 1. Gids voor de Huishouding. 's-Gravenhage.
- Dyrzc, A. (1969):** The ecology of the Song-Trush (*Turdus philomelos* Br.) and Blackbird (*Turdus merula* L.) during the breeding season in an area of their joint occurrence. *Ekologia Polska-Seria A* 17 (39): 736-792.
- Ellenberg, H. (1989a):** Ein Dutzend illustrierte Informationen. *NNA-Berichte* 2 (1): 81-13.
- Ellenberg, H. (1989b):** Eutrophierung - das gravierendste Problem in Naturschutz? Zur Einführung. *NNA-Berichte* 2 (1): 4-8.
- Hagemeyer, W. & C.J.M. Musters (1991):** Veranderingen in de aantallen geringde zangvogels in Nederland. Leiden/Beek-Ubbergen.
- Harrison, C. (1988):** The history of the birds of Britain. London.
- Hustings, Fr. et al (1992):** BMP-resultaten 1991. *Sovon Nieuws* 5 (3): 5-8.
- Jonkers, D.A. (1990):** Monitoring-onderzoek aan broedvogels in de periode 1969-1985. RIN-rapport 90/15. Arnhem/Leersum/Texel.
- Kerney, M.P. & R.A.D. Cameron (1980):** Elseviers Slakkengids. Amsterdam/Brussel.
- Mannaert, P. (1981):** Singdrossel *Turdus philomelos*. In Peitzmeier, J. (Edr.): Avifauna von Westfalen. Abhandlungen aus dem Landesmuseum für Naturkunde zu Münster in Westfalen 31 (3): Sonderheft. Münster.
- Schnurre, O. (1921):** Die Vögel der deutschen Kulturlandschaft. Marburg.
- Sharrock, J.T.R. (1976):** The Atlas of Breeding Birds in Britain and Ireland. Tring.
- Snoek, H. (1988):** Naturgemässe Pflanzenschutzmittel. Stuttgart.
- Turcek, F.J. (1972):** Birds as biological indicators. Bratislava.
- Voous, K.H. (1959):** Individual and geographical variation in the Song-Trush, *Turdus philomelos* Brehm. *Ardea* 47 (1/2): 28-41.

ringsgebied (Voous 1959, Ashmole 1962, Busse 1987).

Slakken bestrijden

De verspreiding van gifstoffen in het milieu dient zo veel mogelijk worden voorkomen. Veel slakken in moes- en siertuinen behoren tot een beperkt aantal soorten die min of meer profiteren van het doen en laten van de mens. Niet zelden leven zij van groenten of van sierplanten omdat er niets anders voor hen te eten is. In eigen omgeving kan men desgewenst slakken bestrijden zonder daarbij meteen naar chemische gifstoffen te grijpen. Perk het aandeel schuilplaatsen voor de dieren in en voorkom dat zij eitjes kunnen leggen in composthopen. De slakken zijn gemakkelijk te doden door ze twee maal kort na elkaar te bestrooien met poederkalk waardoor zij uitdrogen. Een val van een ingegraven beker met wat bier lokt hen aan. In groentetuintjes kan men ook planten zoals sla als afleidend gewas planten. Verder kunnen de slakken worden geweerd door een opstaande plastic strip rond de bedjes risicoplanten aan te brengen (Nieuwenhuizen 1963, Snoek 1988).

Besluit

De eigenlijk voorbarige berichten, bij gebrek aan gegronde indicaties, leiden ons af van meer voor de hand liggende mogelijkheden van de achteruitgang. Hierbij dienen wij tevens de mogelijkheid van populatieschommelingen over lange termijnen niet uit te sluiten. Aan de toepassing van slakkengif zouden veel strengere eisen moeten worden gesteld.